

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ та МУЗЕЄЗНАВСТВА
ТОВАРИСТВО АНТРОПОЛОГІЇ

VITA ANTIQUA
№ 7–8

Збірка наукових статей

УДК: 902 + 572
ББК: 63.4 + 28.71
В: 79

Номер рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 23 квітня 2009 р. (протокол № 8) та Вченою радою Товариства археології та антропології

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д-р іст. наук, проф. *М.І. Гладких* (головний редактор)
д-р іст. наук, проф. *Б.М. Гончар*
д-р іст. наук, проф. *В.М. Мордвінцев*
д-р іст. наук, проф. *Р.В. Терпиловський*
д-р іст. наук, проф. *В.І. Яровий*
канд. іст. наук *Н.С. Абашина* (відповідальний редактор)
канд. іст. наук *С.В. Палієнко* (відповідальний секретар)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д-р іст. наук, проф., член-кор. НАНУ *О.П. Моця*
д-р іст. наук, проф. *В.В. Ставнюк*

ЗАСНОВНИК:

Товариство археології та антропології

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64, ауд. 164

В: 79 VITA ANTIQUA. Збірка наукових статей. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. — № 7—8. — 300 с., 165 рис.

Реєстраційне свідоцтво КІ № 350, видане 8 лютого 1999 р.
Міністерством інформації України

Збірка присвячена 60-літтю Р.В. Терпиловського, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка та провідного наукового співробітника відділу археології ранніх слов'ян Інституту археології НАН України. Статті охоплюють широке коло проблем від історіографії археології до музеєзнавства. Основне місце належить введенню до наукового обігу матеріалів археологічних пам'яток від доби палеоліту до кінця I тис. н. е.

- © Товариство археології та антропології, 2009
- © Колектив авторів, 2009
- © ВПЦ «Київський університет», 2009
- © С.І. Іванисько, обкладинка, 2009

Наукове видання

VITA ANTIQUA, 2009, № 7—8

Збірка наукових статей українською, російською та французькою мовами

Редактор та упорядник збірки: *Р.В. Терпиловський*
Редактор англійських текстів: *Т.І. Шевченко*
Технічний редактор: *С.А. Горбаненко*

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром «Київський університет»

Підписано до друку 26.04.2009. Формат 60 × 84/8. Гарнітура Times.
Наклад 300 прим. Ум. друк. арк. 34.88. Обл.-вид. арк. 37,5.

Тираж віддруковано у ПП «Друкарня “Бджола”» Київ, Деміївський провулок, 6. Зам. № 1114.

KYIV NATIONAL TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY
HISTORICAL FACULTY
DEPARTMENT of ARCHAEOLOGY and ANTHROPOLOGY
SOCIETY of ARCHAEOLOGY and ANTHROPOLOGY

VITA ANTIQUA
№ 7–8

The collection of scientific articles

<i>СИНІЦЯ Є.В.</i> Піт-стоп (до 60-річчя Р.В. Терпиловського)	9
Список друкованих праць Ростислава Всеволодовича Терпиловського	21
<i>PAKHARIEVA OLEKSANDRA.</i> Relations entre prehistoriens Russes et Français au XIX ^e et au debut du XX ^e siècles	28
<i>ПІВОВАРОВ С.В.</i> Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті (друга половина XIX ст. — 2004 р.)	34
<i>МИСЬКО Ю.В.</i> Б.О. Тимошук і розвиток археологічних досліджень у Чернівецькому університеті в контексті вивчення питань слов'яно-руської духовної культури	38
<i>ПАЛІЄНКО С.В.</i> Проблема історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи в радянському та пострадянському палеолітознавстві (кінець 50-х рр. XX ст. — початок XXI ст.)	42
<i>ТОЛОЧКО Д.В.</i> Проблема вивчення та інтерпретації трипільських площадок	50
<i>ЗЕЛЕНКО С.М., КОБЕЦ В.Д., МОРОЗОВА Я.И.</i> Подводная археология в Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко	54
<i>РЫЖОВ С.Н., МАТВИИШИНА Ж.Н., ПУДОВКИНА А.С., ЛЕВЧУК П.А.</i> Стратиграфические и планиграфические исследования палеолитической стоянки Малый Раковец IV на Закарпатье	60
<i>ГЛАДКИХ М.І., РИЖОВ С.М.</i> Між першим та четвертим житлами Межиріцького поселення	72
<i>РЕКОВЕЦ Л.И., НЕСИН В.А.</i> Новая стоянка людей позднего палеолита у села Копачив в Украине	74
<i>ШИДЛОВСЬКИЙ П.С.</i> Результати досліджень Семенівського пізньопалеолітичного комплексу в 2004—2008 рр.	78
<i>ПЯСЕЦЬКИЙ В.К.</i> Неолітичні місцезнаходження поблизу міста Славути в Малому Поліссі та деякі загальні питання неолітизації	90
<i>ПУСТОВАЛОВ С.Ж.</i> Классификация катакомбной керамики	101
<i>ДУДИН А.А.</i> О металлических деталях деревянной посуды ранних кочевников юга Восточной Европы в предскифский период	123
<i>КОЗАК Д.Н.</i> До питання про рибальство у скіфську добу на Волині	130
<i>ОЛЬГОВСЬКИЙ С.Я.</i> Бронзоліварні майстерні Північного Причорномор'я архаїчного часу (сучасний стан вивченості)	135
<i>СИВОЛАП М.П., ГОПКАЛО О.В.</i> Розкопки курганів у верхоріччі р. Золотоношка	142
<i>ПАЧКОВА С.П.</i> К вопросу о формировании территории зарубинецкой культуры (по керамическим материалам)	146
<i>ЦИНДРОВСЬКА Л.О.</i> Зарубинецькі тілоспалення могильника Дідів Шпиль	155

<i>SINITSA E.V.</i> Pit-stop (to the sixtieth birthday of professor R.V. Terpylovsky)	9
Rostislav V. Terpylovsky's list of printed works	21
<i>PAKHARIEVA OLEKSANDRA.</i> Relationship between Russian and French prehistorians in the 19 th century and at the beginning of the 20 th century	28
<i>PIVOVAROV S.V.</i> The Development of the Archaeological Science in the University of Chernivtsi (Second Half of 19 th — 2004)	34
<i>MISKO Yu.V.</i> B.O. Tymoshchuk and the Development of the Archaeological Research in the University of Chernivtsi in the Context of Slavic-Russian Spiritual Culture Studies	38
<i>PALIENKO S.V.</i> Problem of Historical and Cultural Separation of the Upper Paleolithic of East Europe in Soviet and Postsoviet Paleolithical Science (End of the 50 ^s of 20 — Beginning of 21)	42
<i>TOLOCHKO D.V.</i> The Problem of Studying and Interpretation of Tripollian Dwellings (Areas) Remains.	50
<i>ZELENKO S.M., KOBETS V.D., MOROZOVA Ya.I.</i> Underwater Archaeology at Kiev National Taras Shevchenko University	54
<i>RYZHOV S.N., MATVIISHINA G.N., PUDOVKINA A.S., LEVCHUK P.A.</i> The Study Stratigraphy and Planigraphy of Malyj Rakovets IV Site in Transcarpathia	60
<i>GLADKYH M.I., RYZHOV S.M.</i> Between the First and Fourth Mezhirich dwellings.	72
<i>REKOVEC L.I., NESIN V.A.</i> A New Site of a Prehistoric Man from the Late Paleolit at Kopychiv, Ukraine	74
<i>SHIDLOVSKY P.S.</i> Results of Investigations of Semenivka Upper Paleolithic Complex in 2004—2008	78
<i>PIASETSKY V.K.</i> Neolithic Sites near Slavuta City in Maly Polissia and some General Issues of Neolitization	90
<i>PUSTOVALOV S.Zh.</i> Catacomb Culture Pottery Classification	101
<i>DUDIN A.A.</i> About Metal Details of the Wooden Cutlery of the Early Nomads from the South of the Eastern Europe in the Pre-Scythian Period	123
<i>KOZAK D.N.</i> About the Issue of Fishing in Scythian Age at Volyn	130
<i>OLGOVSKY S.Ya.</i> Bronze Founding Workshops of Northern Black Sea Coast in Archaic Age (Modern Level of Research)	135
<i>SIVOLAP M.P., GOPKALO O.V.</i> Barrow Excavations in Upper Region of Zolotonoshka River	142
<i>PACHKOVA S.P.</i> To the Issue of Zarubintsi Culture Territory Formation (by Ceramic Materials)	146
<i>TSYNDROVSKA L.O.</i> Zarubyntsi Cremations of Didiv Shpyl Cemetery	155
<i>ABASHINA N.S., PETRAUSKAS O.V., PETRAUSKAS A.V.</i> Late Roman Period Site Obuhov-3 Research in 2007—2008	163

Ю.В. Мисько

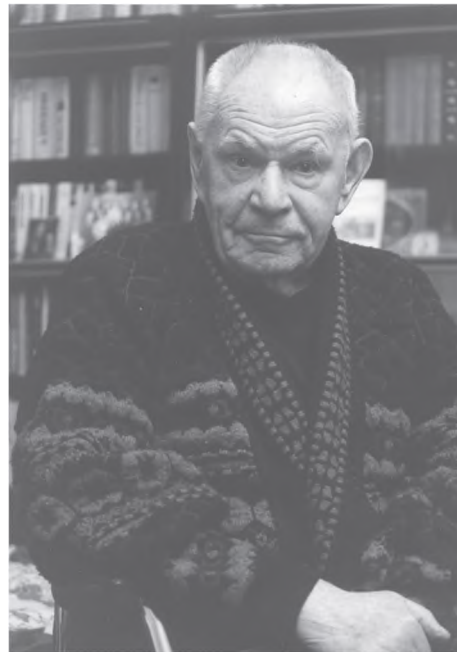
Б.О. ТИМОЩУК І РОЗВИТОК АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ СЛОВ'ЯНО-РУСЬКОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена археологічним дослідженням і науковому доробку Б.О. Тимощука в області слов'яно-руських старожитностей, пов'язаних з духовною культурою населення Верхнього Попруття і Середнього Подністрів'я VI—XIII ст. Розглядається період співпраці науковця з Чернівецьким університетом у 1950—80-ті рр.

Розв'язання питань, пов'язаних з слов'яно-руською духовною культурою, потребує залучення великого обсягу джерел, які накопичені у різних галузях історичних наук, у тому числі і археологічній, база даних якої весь час поповнюється завдяки постійному введенню до обігу нових матеріалів. Передісторію дослідження окресленої проблематики у Чернівецькому університеті можна пов'язати з ім'ям його професора Р.Ф. Кайндля, представника «Віденського антропологічного товариства». Він започаткував наукові археологічні студії християнських старожитностей Буковини, першим провівши у 1899 і 1900 рр. обстеження залишків літописного Васи́лева на Дністрі (нині с. Васи́лів Заставнівського р-ну Чернівецької обл.) [Фрунчак, Фантух, 1998, с. 91]. Кайндль відкрив на західному схилі гори Хом фундаменти давньої церкви, посередині яких знаходилися кам'яні саркофаги з рештками поховань, а також могильник XII—XIII ст. з кістками, фрагментами давньоруської кераміки, уламками кременю [Kaindl, 1901, р. 47].

Але справді планомірне вивчення пам'яток, які тією чи іншою мірою дають матеріал для реконструкції уявлень про розвиток духовної культури слов'яно-руського населення регіону, розпочався тільки після II світової війни. Тоді ж питання з цієї тематики почали висвітлюватися у науковій літературі. Це пов'язано, головним чином, з діяльністю Бориса Онисимовича Тимощука (1919—2003 рр.). Обіймаючи з 1947 р. посаду зав. відділом дорадянського періоду Чернівецького обласного краєзнавчого музею, він був керівником його археологічної експедиції, а з 1968 р. працював на історичному факультеті і очолював археологічну експедицію ЧДУ [Масан, 1999, с. 8, 14]. Людина складної долі, маючи за плечима факультет робітничо-селянської молоді Житомирського педфаку і заочне відділення істфаку Одеського педінституту, пройшовши воєнні перипетії і жахи фашистських концтаборів, Б.О. Тимощук, всупереч тиску радянської

системи, не зламався, зміг піднятися від простого землекопа археологічної експедиції до науковця видатного рівня, доктора історичних наук, маститого археолога, який полишив по собі цілу плеяду послідовників¹. Його цікавила широка наукова проблематика — від доби палеоліту до пізнього середньовіччя, але з часом головну увагу науковець зосередив на дослідженні середньовічного періоду, що включало і питання слов'яно-руської духовної культури. Вдосконалюючи методику польових пошуків, Б.О. Тимощук проводить суцільне археологічне обстеження двох мікрорегіонів: Пруто-Сіретського межиріччя та Хотинської височини [Филипчук, 1998, с. 66]. Внаслідок такого підходу було виявлено і обстежено понад 40 пам'яток, які пов'язані з релігійними віруваннями місцевого середньовічного населення.

Одним з напрямків діяльності Б.О. Тимощука було вивчення християнських старожитностей означеного регіону, серед яких важливе місце посідають залишки білокам'яного храму давньоруського Васи́лева. 1958—1959 рр. тут

¹ Висловлюємо щирі вдячність О.М. Масану за надану можливість публікації однієї з останніх фотографій Б.О. Тимощука.

були проведені стаціонарні розкопки. В роботі експедиції взяли участь, крім науковців музею, П.П. Бирня (Кишинів) та І.К. Свешников (Львів), мистецтвознавець Г.Н. Логвин (Київ) [Тимошук, 1992, с. 4]. Основним об'єктом досліджень стали фундаменти триапсидного храму XII ст., де були знайдені архітектурні деталі, культові речі, давні поховання, полив'яні плитки, уламки глиняного посуду та інші предмети, які допомогли встановити структуру та історію цієї монументальної споруди [Тимошук, 1992, с. 21]. Архітектурні обміри решток будівлі зробив Г.Н. Логвин, на підставі яких була здійснена її графічна реконструкція [Тимошук, Логвин, 1960, с. 26—27; Логвин, Тимошук, 1961, с. 37—50]. Результати вивчення давньоруського Василева, зокрема його визначної християнської архітектурної пам'ятки, було узагальнено в ряді праць Б.О. Тимошука [Тимошук, 1952, с. 397—400; Тимошук, 1975, с. 264—265; Тимошук, 1986, с. 339—340; Тимошук, 1989, с. 339—340; Тимошук, 1992; Русанова, Тимошук, 1981, с. 111—118].

Рештки ще однієї церковної споруди XII—XIII ст. були знайдені Б.О. Тимошуком неподалік від с. Вікно Заставнівського р-ну, в ур. Мартинівка під час розвідок Чернівецького краєзнавчого музею 1960 р. [Тимошук, 1960, арк. 1]. На основі матеріалів розкопок йому вдалося реконструювати план будівлі як одностовпної, одноапсидної дерев'яної церкви.

У різні роки вчений відкрив велику кількість християнських поховальних пам'яток у багатьох населених пунктах Чернівецької області. На виявленому у 1948 р. давньоруському могильнику біля поселення в с. Ошихліби (Кіцманського р-ну) дослідник обстежив жертвні ритуальні ями. Надалі ним проводилися розвідувальні розкопки поодиноких або цілих груп поховань на давньоруських некрополях Миткова, Мусорівки, Дорошівців, Погорілівки (Заставнівського р-ну), Маморниці (Герцаївського), Дарабанів, Перебиківців, Пригородка, Ярівки (Хотинського р-ну), Іванківців, Малятинців, Кіцманя (Кіцманського р-ну), Ленківців (Кельменецького р-ну), Кулішівки (Сокирянського р-ну) та інших. У Василеві науковцем проведені дослідження на чотирьох кладовищах XII—XIII ст. [Тимошук, 1982, с. 159—161; Тимошук, 1992, с. 4]. У 1953 і 1957 рр. Б.О. Тимошук за межами укріпленого посаду Ленківецького городища обстежив 16 ґрунтових поховань [Тимошук, 1982, с. 177—178]. Ним же було вивчено цікавий з точки зору поширення християнського світогляду могильник з 15 курганів біля с. Горішні Ширівці (Заставнівського р-ну) [Тимошук, 1982, с. 63—65].

Ще одним напрямком діяльності науковця було вивчення пам'яток слов'янських мешкан-

ців краю, багато з яких пов'язуються з їхнім язичницьким світоглядом. Для розуміння язичницького поховального обряду важливими були дослідження поховань періоду VI—VIII ст., які виявлені у невеликій кількості, від чого збільшується їхня інформативна цінність. Це курганний могильник біля с. Чепониси Хотинського р-ну, два з чотирьох курганів якого були розкопані 1966—1967 рр. Б.О. Тимошуком разом з О.М. Приходнюком та І.С. Винокуром [Тимошук, 1976, с. 94—95; Приходнюк, 1975, с. 41, 109], а також безкурганне трупоспалення в урні, розчищене О.М. Приходнюком 1967 р. в ур. Ягозимичне на хуторі Корнешти Хотинського р-ну [Приходнюк, 1975, с. 109].

Нові дані у контексті вивчення слов'янського поховального обряду були отримані при розкопках виявленого у 1978 р. курганного могильника біля с. Чорнівка Новоселицького р-ну. Він вивчався в 1979 р. експедиціями Чернівецького держуніверситету та ІА АН СРСР під керівництвом І.П. Русанової, в ході робіт було розкопано 10 з 85 курганів VIII—X ст. [Русанова, 1980, с. 331; Михайлина, Тимошук, 1983, с. 216—217; Тимошук, 1982, с. 187—190]. Одиночні ґрунтові поховання IX—X ст. досліджені Б.О. Тимошуком також на городищі поблизу с. Біла (2 безурнові ями кремації) та Ревнянському городищі Кіцманського р-ну [Тимошук, 1982, с. 156, 184].

З початку 1970-х рр. Б.О. Тимошук працює у тісному співробітництві з І.П. Русановою, дослідницею слов'янства, коло наукових інтересів якої охоплювало питання етногенезу, матеріальної і духовної культури слов'ян [Михайлина, Мисько, 1998, с. 61—63]. Ними спільно досліджувалися відкриті в 1971 р. поселення V—VIII ст. в ур. Кодин (Кодин-I і Кодин-II), розташованому між селами Остриця і Чагор Глибоцького р-ну Чернівецької обл. [Тимошук, Кулиниченко, 1972, с. 368—369]. У 1974—1975 рр. Слов'янською експедицією ІА АН СРСР (І.П. Русанова) та археологічною експедицією ЧДУ (Б.О. Тимошук) було повністю розкопане перше поселення, а у 1976—1979 рр. — вся рання частина другого (76 будівель) [Русанова, Тимошук, 1984, с. 9]. Дослідження жител як одного з найважливіших елементів матеріальної культури суспільства, а також планіграфії поселень, дало можливість отримати інформацію не тільки з етнічних і соціально-економічних питань розвитку слов'янського населення регіону, але й пролило світло на деякі світоглядні аспекти його життя.

Велике значення для вивчення язичницьких і пізніших синкретичних релігійних вірувань слов'яно-руського населення краю мали відкриття і дослідження Б.О. Тимошуком разом з

І.П. Русановою ряду пам'яток, визначених ними як об'єкти язичницького культу. Це крита споруда («храм ідолський»), вперше розкопана на східнослов'янських землях поблизу с. Зелена Липа Хотинського р-ну 1982 р., та 6 городищ-святилищ. Здійснюючи планомірне обстеження території межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра, вони виявили і закартографували 33 гнізда поселень VIII—XI ст., 28 з яких містили, крім селищ, городища, які за своїми функціями були поділені на адміністративно-господарські центри, сховища та святилища [Тимошук, 1982, с. 144—183]. Останні були виділені на основі сформульованих науковцями методичних принципів і ознак, які дозволили з великою вірогідністю віднести їх до числа культових пам'яток [Тимошук, 1989, с. 74—83; Русанова, 2002, с. 11]. Це Рухотинське (знайдене 1954 р., вивчалось експедиціями ЧКМ та ЧДУ 1963—1964 рр.); Горбівське у Герцаївському р-ні (відкрите 1954 р., обстежувалося експедицією ЧКМ 1971 р.); Нагорянське і Бабинське у Кельменецькому р-ні (перше виявлене 1964 р., досліджувалося експедиціями ЧКМ 1969 р. та ІА АН СРСР 1982 р.; друге відкрито і обстежено 1971 р.); Кулішівське у Сокирянському р-ні (виявлене 1966 р., розкопки проводилися експедицією ІА АН СРСР 1982 р.); Ржавинське у Заставнівському р-ні (виявлене 1972 р., частково досліджене експедиціями ЧДУ 1975 р. та ІА АН СРСР 1988 р.) [Тимошук, Русанова, 1983, с. 161—172]. Узагальнені матеріали з цих городищ дали можливість виділити їх в окремий різновид культових пам'яток (малі городища-святилища) за певними характерними ознаками, визначити їх місце і значення серед інших сакральних пам'яток слов'ян [Тимошук, 1989, с. 78—79].

Краще зрозуміти первісні слов'янські вірування допомогли і зроблені Б.О. Тимошуком знахідки антропоморфних кам'яних ідолів з Ржавинського городища і кладовища із с. Ярвіки [Тимошук, 1976, с. 87—88, 91—92].

Крім усього іншого, в численних працях науковця були опубліковані знахідки з археологічних пам'яток краю, зокрема предмети християнського культу, прикраси й речі з язичницькою символікою [Тимошук, 1969, с. 75, 98, 121; 1974, с. 83; 1976, с. 43; 1978, с. 59, 61; 1982, с. 29, 31, 64, 77, 104, 108, 117, 152].

Отже, отримані Б.О. Тимошуком у результаті багаторічних систематичних досліджень на основі нової дослідницької методики матеріали складають підвалини джерелознавчої бази для вивчення релігійного життя середньовічного населення краю, що відзначалося багатьма науковцями [Пивоваров, 2001, с. 6; Масан, 1999а,

с. 74—75; Масан, 1999б, с. 5]. Він приділив значну увагу не тільки самим пам'яткам язичницького культу, але й (разом з І.П. Русановою) визначенню критеріїв ознак різних категорій сакральних об'єктів. Релігійні уявлення слов'яно-руського населення регіону завжди розглядалися дослідником у контексті розробки механізму економічної, соціальної і політичної еволюції східнослов'янського суспільства VI—XIII ст. й посідали належне місце у відтворенні структурно-функціональних «зрізів» тогочасного суспільства. Разом з тим, у роботах науковця іноді спостерігається дещо упереджений підхід у висвітленні питань язичницьких вірувань, зарахування до культових окремих об'єктів без достатніх на те підстав, некритичне ставлення до інтерпретації матеріалу, гіпотетичність побудов. Це не зменшує значущості праць дослідника, але спонукає до ретельнішого джерельного аналізу, що в свою чергу веде до переосмислення окремих раніше сформульованих положень.

Треба відмітити, що матеріали багатьох сакральних пам'яток регіону, зокрема городищ-святилищ, введених у науковий обіг Б.О. Тимошуком, залучаються спеціалістами для реконструкції язичницьких уявлень східних слов'ян, вони фігурують в основних дослідженнях, присвячених характеристиці язичницьких вірувань як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: Д.Н. Козака, Б.О. Рибаківа, В.В. Седова, Л. Слупецького [Козак, 1990, с. 441; Давня історія України..., с. 183; Рыбаков, 1988, с. 223—231; Седов, 1982, с. 262; Slupecki, 1994, р. 157], а також в останніх історичних енциклопедичних виданнях [Славянская энциклопедия, 2002, с. 246]. Так само матеріали досліджуваних під керівництвом Б.О. Тимошука некрополів, рештки монументального Василівського храму як витвору галицько-волинського зодчества є важливими для розуміння різнобічних проблем процесу християнізації як всієї Давньої Русі, так і окремо галицько-волинських земель, що також знайшло свої відображення у публікаціях дослідників [Моця, 1993; 1994, с. 30—31; Захар'єв, 2000, с. 12—13]. На жаль, часто такі матеріали застосовуються відірвано від свого цілісного контексту, в якості окремих прикладів та ілюстрацій, що значно знижує їхні інформативні можливості.

Наукові традиції, закладені Б.О. Тимошуком, продовжують свій розвиток у творчій діяльності його численних учнів і послідовників, які плідно працюють у Чернівцях, Києві, Львові, Івано-Франківську, Тернополі та інших містах України, вивчаючи, крім іншого, і питання слов'яно-руської духовної культури.

Література

- Давня історія України: В 3 т. / Ю.С. Асеев, В.Д. Баран, П.П. Толочко та ін. — К., 2000. — Т. 3: Слов'яно-Руська доба.
- Захар'єв В.А. Кам'яні кургани Буковини та Поділля: аналогії та версії // Матеріали III історико-краєзн. конф. молодих дослідників, студентів та науковців «Буковина — мій рідний край». Чернівці, 17 травня 1998 року. — Чернівці, 2000. — С. 12—13.
- Козак Д.Н. Сакральные памятники Юго-Восточной Европы в I тыс. н. э. // Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период. — К., 1990. — С. 432—453.
- Лозвин Г.Н., Тимошук Б.А. Белокаменный храм XII в. в с. Василеве // Памятники культуры СССР: Исследования и реставрация. Сб. ст. — М., 1961. — Т. 3. — С. 37—50.
- Масан О. Борис Тимошук — видатний дослідник давньої історії слов'ян. (До 80-річчя від дня народження та 50-річчя наукової діяльності) // Буковинський журнал. — 1999а. — Ч. 1—2. — С. 74—77.
- Масан О. Патріарх української та буковинської археології // Борис Онисимович Тимошук: бібліографічний покажчик (до 80-річчя від дня народження). — Чернівці, 1999б. — С. 3—23.
- Михайлина Л., Мисько Ю. Внесок Ірини Русанової у вивчення пам'яток давніх слов'ян // Матеріали і дослідження з історії Прикарпаття і Волині. — 1998. — Вип. 7. — С. 61—63.
- Михайлина Л.П., Тимошук Б.А. Славянские памятники бассейна Верхнего Прута VIII—X вв. // Славяне на Днестре и Дунае. — К., 1983. — С. 205—219.
- Моця О.П. Населення Південно-руських земель IX—XIII ст. (за матеріалами некрополів). — К., 1993.
- Моця О. Підліткові поховання на південноруських могильниках // Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині I — на початку II тисячоліть н. е.: ТД та повідомл. — Чернівці, 1994. — С. 30—31.
- Пивоваров С. Християнські старожитності в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра. — Чернівці, 2001.
- Приходнюк О.М. Слов'яни на Поділлі (VI—VII ст. н. е.). — К., 1975.
- Русанова И.П. Изучение славянских поселений у с. Черновка // АО 1979 г. — М., 1980. — С. 331.
- Русанова И.П. Истоки славянского язычества: Культурные сооружения Центральной и Восточной Европы в I тыс. до н. э. — I тыс. н. э. — Черновцы, 2002.
- Русанова И.П., Тимошук Б.А. Древнерусское Поднестровье. — Ужгород, 1981.
- Русанова И.П., Тимошук Б.А. Кодын — славянские поселения V—VIII вв. на р. Прут. — М., 1984.
- Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. — М., 1988.
- Седов В.В. Восточные славяне в VI—XIII вв. — М., 1982.
- Славянская энциклопедия. Киевская Русь — Московия: в 2 т. Т. 2 Н-Я / Авт.-сост. В.В. Богуславский. — М., 2002. — С. 246.
- Тимошук Б.О. Археологічні пам'ятки с. Василева Чернівецької обл. // АП УРСР. — 1952. — Т. III. — С. 395—400.
- Тимошук Б.О. Звіт про археологічні дослідження Чернівецького краєзнавчого музею у 1960 р. / НА ІА НАН України. — № 1960/23.
- Тимошук Б.О. Північна Буковина — земля слов'янська. — Ужгород, 1969.
- Тимошук Б.О. Зустріч з легендою (історико-краєзнавчі нариси). — Ужгород, 1974.
- Тимошук Б.О. Василів // Археологія Української РСР: В 3 т. — К., 1975. — Т. 3. — С. 264—265.
- Тимошук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V—IX ст. — К., 1976.
- Тимошук Б.О. Твердиня на Пруті. З історії виникнення Чернівців. — Ужгород, 1978.
- Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина (X — перша половина XIV ст.). — К., 1982.
- Тимошук Б.А. Василев // Археологія Украинской ССР: В 3 т. — К., 1986. — Т. 3. — С. 339—340.
- Тимошук Б.А. Об археологических признаках восточнославянских городищ-святилиц // Древние славяне и Киевская Русь. — К., 1989. — С. 74—83.
- Тимошук Б.А. Восточнославянская община VI—X вв. н. э. — М., 1990.
- Тимошук Б.О. Василів — місто Галицької Русі. — Чернівці, 1992.
- Тимошук Б.А., Кулишченко Л.Г. Кодын — славянское поселение переходного периода // АО 1971 г. — М., 1972. — С. 368—369.
- Тимошук Б.А., Лозвин Г.Н. Раскопки древнерусского храма в с. Василеве // Строительство и архитектура. — 1960. — № 8. — С. 26—27.
- Тимошук Б.А., Русанова И.П. Славянские святилища на Среднем Днестре и в бассейне Прута // СА. — 1983. — № 4. — С. 161—173.
- Филитчук М. Ірина Русанова та Борис Тимошук — дослідники слов'яно-руської доби Прикарпаття і Волині // Матеріали і дослідження з історії Прикарпаття і Волині. — 1998. — Вип. 7. — С. 65—67.
- Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Р.Ф. Кайндля // Матеріали і дослідження з історії Прикарпаття і Волині. — 1998. — Вип. 7. — С. 90—91.
- Kaindl R.F. Archeologische Untersuchungen zu Wassilew und Panca in der Bucovina // Mitteilungen der k.k. Central-Commission für Erforschung und Unterhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Jahrgang. Neue Folge. — Wien, 1901. — XXVII. — S. 47—48.
- Slupecki L.P. Slavonic Pagan Sanctuaries. — Warsaw, 1994.

Yu. V. Misko

**B.O. TYMOSHCHUK
AND THE DEVELOPMENT
OF THE ARCHEOLOGICAL RESEARCH
IN THE UNIVERSITY OF CHERNIVTSI
IN THE CONTEXT OF SLAVIC-RUSSIAN
SPIRITUAL CULTURE STUDIES**

The article is dedicated to the archeological research and scientific works by B.O. Tymoshchuk in the field of Slavic-Russian antiquities, connected with spiritual culture of the inhabitants of the Upper Prut and Middle Dnister regions in 6th—13th centuries AD. The period of the scholar's cooperation with the university of Chernivtsi in 50—80^s of the 20th century is under focus.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АВУ	—	Археологічні відкриття в Україні
АВ	—	Археологические вести
АДУ	—	Археологічні дослідження в Україні
АИМ	—	Археологические исследования в Молдавии
АЛЛУ	—	Археологічний літопис Лівобережної України
АЛЮР	—	Археологическая летопись Южной Руси
АН УРСР	—	Академія наук УРСР
АО	—	Археологические открытия
АП УРСР	—	Археологічні пам'ятки Української РСР
АСГЭ	—	Археологический сборник Государственного Эрмитажа
БКИЧП	—	Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода
ВА	—	Вопросы антропологии
ВВ	—	Византийский временник
ВГУ	—	Воронежский государственный университет
ВДИ	—	Вестник древней истории
ЖМНП	—	Журнал Министерства народного просвещения
ИАК	—	Известия Императорской археологической комиссии
ІА НАН України	—	Інститут археології Національної академії наук України
ІА РАН	—	Інститут археологии Российской академии наук
Известия СОИГСИ	—	Известия Северо-Осетинского института гуманитарных и социологических исследований
ІРАІМК	—	Известия Российской академии истории материальной культуры
КДПУ	—	Київський державний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
КНУ	—	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
КСИА	—	Краткие сообщения Института археологии АН СССР
КСИА АН УССР	—	Краткие сообщения Института археологии АН УССР
КСИИМК	—	Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР
МАИЭТ	—	Материалы по археологии, истории и этнографии Таврики
МИА	—	Материалы и исследования по археологии СССР
НА ІА НАН України	—	Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України
НА ІА НАН України	—	Научный архив Института археологии Национальной академии наук Украины
НМУ	—	Національний музей історії України
ОРЯС	—	Отдел русского языка и словесности
ПАЗ	—	Полтавський археологічний збірник
ПХМНП	—	Переяслав-Хмельницький музей народної архітектури та побуту
РА	—	Российская археология
РВД	—	Раннесредневековые восточнославянские древности
САИ	—	Свод археологических источников
СА	—	Советская археология
СГАИМК	—	Сообщения Государственной академии истории материальной культуры
СПИПАИ	—	Сессия, посвященная итогам полевых археологических исследований
ТД	—	Тези доповідей / Тезисы докладов
ТКИЧП	—	Труды комиссии по изучению четвертичного периода
Труды ... АС	—	Труды ... археологического съезда
Тр. ГИМ	—	Труды Государственного исторического музея
Тр. ГИН АН СССР	—	Труды геологического института АН СССР
Тр. ЗИН АН СССР	—	Труды зоологического института АН СССР
Тр. ... МУСА	—	Труды ... Международной унии славянской археологии
УБЖ	—	Український ботанічний журнал
УІЖ	—	Український історичний журнал
УТОПІК	—	Українське товариство охорони пам'яток історії та культури
ЮТАКЭ	—	Южно-Туркменская археологическая комплексная экспедиция

АБАШИНА Наталя Серафимівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

БАШКАТОВ Юрій Юрійович — науковий співробітник Інституту археології НАН України

ГЛАДКИХ Михайло Іванович — доктор історичних наук, професор кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГОПКАЛО Оксана Вікторівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ГОРБАНЕНКО Сергій Анатолійович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ДІДЕНКО Сергій Васильович — науковий співробітник НМІУ, аспірант Інституту археології НАН України

ДУДІН Олександр Анатолійович — аспірант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗЕЛЕНКО Сергій Мусійович — кандидат історичних наук, керівник Центру підводної археології КНУ

КЕПІН Дмитро Володимирович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК

КОБЕЦЬ Віктор Данилович — науковий співробітник Центру підводної археології КНУ

КОЗАК Денис Никодимович — доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту археології НАН України, завідувач відділу археології раннях слов'ян

КОЛОДА Володимир Васильович — кандидат історичних наук, завідувач лабораторії, доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

ЛЕВЧУК Павло Олександрович — студент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МАГОМЕДОВ Борис Вікторович — доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу археології раннях слов'ян Інституту археології НАН України

МАТВІШИНА Жанна Миколаївна — доктор географічних наук, завідувач відділу палеогеографії Інституту географії НАН України

МИСЬКО Юлія Володимирівна — кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

МОРОЗОВА Яна Іванівна — науковий співробітник Центру підводної археології КНУ

НЕСІН Валентин Антонович — кандидат біологічних наук, науковий співробітник Інституту зоології НАН України

ОБЛОМСЬКИЙ Андрій Михайлович — доктор історичних наук, науковий співробітник Інституту археології Російської АН

ОЛЬГОВСЬКИЙ Сергій Якович — кандидат історичних наук, завідувач кафедри музеєзнавства Київського національного університету культури та мистецтв

САМОЙЛЕНКО Любов Григорівна — завідувач Археологічного музею КНУ імені Тараса Шевченка

СИВОЛАП Михайло Павлович — директор археологічного музею і керівник археологічної лабораторії Черкаського національного університету

СИНІЦЯ Євген Валентинович — кандидат історичних наук, асистент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СКИБА Андрій Володимирович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

СТАНІЦИНА Галина Олександрівна — науковий співробітник, завідувач наукового архіву Інституту археології НАН України

ПАЛІЄНКО Сергій Володимирович — кандидат історичних наук, завідувач лабораторії Київського університету туризму, економіки і права

ПАХАРЄВА Олександра Сергіївна — кандидат історичних наук

ПАЧКОВА Світлана Петрівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПЕТРАУСКАС Андрій Валдасович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПЕТРАУСКАС Олег Валдасович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПИВОВАРОВ Сергій Володимирович — доктор історичних наук, завідувач кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ПУДОВКІНА Анна Сергіївна — магістрант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПУСТОВАЛОВ Сергій Жанович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПЯСЕЦЬКИЙ Валерій Казимирович — краєзнавець

РЕКОВЕЦЬ Леонід Іванович — доктор біологічних наук, науковий співробітник Інституту зоології НАН України

РИЖОВ Сергій Миколайович — кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТОЛОЧКО Денис Володимирович — аспірант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦИНДРОВСЬКА Людмила Олександрівна — науковий співробітник Інституту археології НАН України

ШИДЛОВСЬКИЙ Павло Сергійович — кандидат історичних наук, асистент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ШИШКІН Руслан Германович — кандидат історичних наук, викладач кафедри історії слов'янських народів КДПУ ім. М.П. Драгоманова